

Devecilik Kültüründe Havut Hayrının Ritüelistik Uygulamaları

Hatice Kübra Uygur¹
Ayşegül Koyuncu Okca²

Öz: Devecilik, bünyesinde birçok uygulama ve ritüeli barındıran Türk kültürünün önemli bir değeridir. Deveciliğin bir yaşam şeklini aldığı yöreler deveye, deveciliğe ve deve güreşlerine ait pek çok uygulama ve ritüeli günümüze kadar taşımışlardır. Geçmişte Yörüklerin yaşam biçimi içerisinde aktif rol alan develer günümüzde güreşler sayesinde varlığını sürdürmektedir. Güreş develerini özel kılan havut giydirme işlemine “havutlama” adı verilmektedir. Akabinde gerçekleştirilen “havut hayrı” deve güreşlerinde ritüel uygulamalara sahne olan parçasıdır. Bu çalışmada “havut hayrı”nın ritüelistik uygulamalarının devecilik açısından önemi üzerinde durulacaktır. Çalışmanın amacı havut hayrı uygulamalarında gerçekleştirilen ritüellerin devecilik kültürü bağlamında toplum yaşamına olan etkisinin ortaya konulmasıdır.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi için öncelikle literatür taraması ve saha çalışması yapılmıştır. Güney Marmara’dan Akdeniz Bölgesine kadar deve sahipleri ve bu işi meslek haline getirmiş kaynak kişiler ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Havut hayrı ritüellerinin doğru bir şekilde algılanması için kaynak kişilerin izinleri doğrultusunda kayıt ve belgeleme işlemi gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Gelenek, Ritüel, Deve, Havut.

The Rituelistic Practices of the Havut Hayrı in the Culture of Camel

Abstract: Camel wrestling, camel raising or the camel itself is an important value of Turkish culture that contains many events and rituals. The areas

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü, Mardin, uygur_haticekubra@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6549-9218>

² Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü, Denizli, aysegulkoyuncu@pau.edu.tr Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1060-0280>

where camel takes a life style have carried many events and rituals of camel and camel wrestling today.

In the areas where camel is dominant, the process of getting camel worn with 'havut' is named as 'Havutlama'. With these 'Havut Hayrı' is a piece of Camel culture that shows ritual events. This study will be based on the importance of 'Havut Hayrı' about ritualistic events.

The purpose of the study is to determine the effect of rituals performed in the events in Turkish culture on the life of society in the context of the culture of camel. First of all literature review and field study were performed to reach success in this study. A comprehensive interview was conducted with the owners of camels from the South Marmara to the Mediterranean Region and those people who have made this work (camel works) professionally. In order to understand 'Havut Hayrı' truly, records and documentations were carried out in accordance with the permissions of the source people.

Keywords : Culture , Tradition , Ritual , Camel , Havut.

Giriş

Kültür, bir bütünün tüm parçalarıdır. Kültür ister tümdengelim ister tümevarım yöntemi ile değerlendirilsin, bütünün her bir parçası olduğu gibi bütünün de kendisidir. Geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa bağlı olarak şekillenen Türk toplumunda ortaya çıkan her türlü ürünün analizi ile o kültüre ait izler ve bu izlerin takip edilmesi sayesinde topluma ait kültürel veriler elde edilebilir.

Rapport'a göre insanoğlu onu çevreleyen ağaçların, kayaların, suyun ve diğer şeylerin, görünmeyenlerin pek çok özel anlayışını içeren benzersiz bir kültür inşa etmektedir (Rapport, 1999: 9). İnşa edilen kültür, insanoğlunu çevreleyen şeylerin toplamıdır. Tanımsal olarak çok geniş bir perspektiften farklı bakış açıları ile ele alınan kültür; toplumları tanımada, sahip oldukları değerleri analiz etmede önemli bir ölçüttür.

Türk kültüründe dayanışma ve yardımlaşma toplumsal bağı kuvvetlendiren, toplumu bir arada tutan ve süreklilik arz eden önemli bir kavramdır. Bu çalışmada özellikle havut hayrının bağlayıcı ve toplumsal yapıyı birleştiren yönü üzerinde durulacaktır. Hayır ve devencilik bağlamında değerlendirilen toplumsal bağı kuvvetlendiren havut hayrı ve uygulamalarına geçmeden önce hayvanların evcilleştirilme sürecini tanımlamak tarihsel açıdan bir bakış açısı sağlayacaktır. Hayvanlar arasında evcilleştirilmede develer, dördüncü sırada yer almaktadır. "İnsan kullanımına en son giren hayvanlar arasında olan at ve deve genel olarak etinden faydalanmak için kullanılmamıştır" (Baskıcı, 1998: 84). Özellikle yük taşımacılığında kullanılan develer, ulaşım ve taşımacılıktaki önemleri ile yaz ve kış göçündeki önemli işlevlere sahip olmasından dolayı bu hayvanların kesilmesinin önüne geçilmiştir. Ulaşım da önemli bir aşama olan devenin evcilleştirilmesi düzenli ticaret yapılmasını, çeşitli ilişkiler kurulmasını sağlamıştır. Devenin ulaşım ve taşımacılıktaki kullanımına

kadar sınırlanan göçler, daha sonra gelişmiş deve ile birlikte daha uzaklara ve yükseklere kolayca ulaşmıştır. Bu durum kültürlerin karşılaşmasına ve yayılmasına büyük oranda katkı sağlamıştır.

Deve, Türk kültürünün gündelik hayatının pek çok alanında etkili olmuştur. Deveciliğin bir yaşam şeklini aldığı yöreler deveye, deveciliğe ve deve güreşlerine ait pek çok kültürü, geleneği de günümüze taşımışlardır. Özellikle ticaret, iş gücü, beslenme, söz varlığı, giyim-kuşam, eğlence, geleneksel meslekler ve adaklık-kurbanlık olarak karşımıza çıkması gündelik yaşamdan izler bulmayı kolaylaştırmıştır. Geçmişte Yörüklerin yaşam biçimi içerisinde aktif rol alan develer günümüzde güreşler sayesinde varlığını sürdürmektedir. Deve donanımları da devecilik kültürünün ve güreşlerin düzenlendiği bölgelerde yapılmaya, kullanılmaya devam etmektedir.

Devecilik kültürünün hâkim olduğu yerleşim yerlerinde havut giydirme işlemine “havutlama” ve ardından yapılan ritüele ise “havut hayrı” adı verilmektedir (Bkz. Fotoğraf: 1-2-3). Yerel ağızlarda farklılık göstermesine rağmen genel olarak kullanılan bu ritüelistik uygulamanın yörelerde en yaygın kullanım şekli olan “havutlama” ve “havut hayrı” çalışma boyunca terim olarak tercih edilmiştir.

Fotoğraf 1-2-3: Güreş Devesi Havudu- Selçuk-İzmir 2016

Yük taşımacılığından güreşlere evrilen süreçte deve semeri olan havutun deveye giydirilmesi yani havutlama ve akabinde gerçekleştirilen havut hayrı devecilik kültürünün ritüel uygulamalarına sahne olan aşamasıdır. Bu çalışmanın amacı Türk kültüründe havut hayrı uygulamalarında gerçekleştirilen ritüellerin devecilik kültürü bağlamında toplum yaşamına olan etkisinin halkbilimsel açıdan değerlendirilmesini sağlamaktır.

Geçmişten günümüze bazı dayanışma ve yardımlaşma örnekleri yok olmuş, bazıları değişime uğramış, bazıları ise kurumsallaşarak günümüzde halen uygulanmaya devam etmektedir. Bu değişimlerin nedenleri arasında inançlar, gelenekler, coğrafi koşullar ve toplumsal yapı gibi etmenler (Tezcan, 2008: 148) sıralanabilir. Havut hayrı Türk kültürünün izlerini taşıyan, toplumsal bağı kuvvetlendiren özelliklere sahip geleneği geleceğe taşıyan törensel bir yapıdır.

Havut hayrı uygulamalarında yer alan ritüeller ve hemen hepsinde olmasa da maddi durumla yakından ilgili olarak değişiklik gösteren kurban ve ardından toplu olarak yemek yenilmesi Türk toplumunun inanç ve kültürünün izlerini taşımaktadır. Hayatın içinde çeşitli gelenekler ile günümüze kadar gelen bu değerler, toplumun temel yapı taşlarındandır. Dayanışma ve yardımlaşmalar; insanlar, dolayısı ile de toplumlar arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmenin en etkin yoludur.

Havut hayrının temelinde yardımlaşma, birliktelik, dayanışma yatmaktadır. Ancak zaman içinde bu yapının da değiştiği fark edilmektedir. Geleneğin dönüşümünün pek çok sebebi bulunmaktadır. Konar-göçer kültürün yerleşik hayata geçmesi, develerin taşımacılıktaki işlevlerinin azalması, kentlere göç gibi durumlar Yörük yaşam biçiminde bir takım değişiklikleri de beraberinde getirmiştir.

Havut hayrı uygulamalarının ritüelistik yapısını incelemek aslında gündelik hayat içinde yaşananları anlamaya yaramaktadır. Kapferer'in tanımlaması ile ritüel; evrensel olarak tanınan her zaman sözlü olarak işaretlenmemiş eylem kategorisine aynı zamanda, bir takım spesifik özellikler dediği gibi, dinin karakterizasyonunun dikkate değer bir analitik fayda sağlayamadığını iddia edebilir. Bu tanım, uygun bir ritüel tanımlaması için gereklidir (Rapport, 1999: 26). Howells, dinî uygulama veya riti ister dua, ister bir büyü ya da herhangi başka bir formda olsun, “kendine özgü bir yapısı bulunan, kazanılmış, kabul edilmiş ve uygulamaya devam edilen bir bilgi birikimi” (Akarpınar, 2006: 42) şeklinde tanımlar.

Kültürel öğeler ve etkileşimler üzerinde çalışan pek çok bilim adamı mitler, inanç sistemleri, kutsalı belirlemek ona inanmak ve yakınlaşmak ihtiyacı için inançların tarihi-sosyal-kültürel gelişimi üzerinde durmuş, inancın boyutlarını ve gösterim şekillerini incelemiştir (Akarpınar, 2006: 57). Bu çalışmada geleneksel bir uygulama olan havut hayrı ritüeline ve bu basamaklarda yer alan mevlid, dua, kurban gibi dini uygulamalara yer verilmiştir. Havut hayrında gerçekleştirilen tüm inanışlar kültürü, kültürel öğeleri, inancı, toplumsal hayatı ve ilişkileri içermektedir. İnanç uygulamaları, gösterimleri mitik anlatılara ritüelistik bağlamda mekânsal zemin hazırlamaktadır. Havut hayrının yapısal olarak çözümleneceği bu çalışmada inanç boyutu dikkat çekicidir.

Çalışmanın gerçekleşmesi için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca gerekli bilgi, bulgulara ulaşmak için günümüzde devencilik kültürünün en yoğun olarak yaşandığı Aydın, Denizli, İzmir, Muğla yörelerinde yaşayan deve sahipleri ile Ekim ayında başlayan ve Kasım ayının sonuna kadar devam eden havutlama işlemi için 2015-2019 yılları arasında çeşitli tarihlerde saha çalışması yapılmış ve halkbiliminin sahada derleme yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Kaynak kişiler ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Devencilik kültürü içerisinde yer almış yerel yöneticiler (organizasyon görevini üstlenenler), deve sahipleri ve yetiştiricileri ile görüşmeler yapılmıştır. Havutlama işlemi ve havut

hayrının doğru bir şekilde algılanması için kaynak kişilerin izinleri doğrultusunda ses ve görüntü kayıtları alınmıştır. Belgeleme işleminin gerçekleşmesi için tarafımızdan çekilen fotoğraflar çalışmayı destekleyecek şekilde metin içine yerleştirilmiştir.

Havut Hayrı ve Ritüel

İnsan ritüellerinde ifadeler çoğunlukla sözeldir, yani kelimelerdeki ifadelerdir. Bunlar sembolik olarak işaret eder ve biçimselleştirilmekte olan eylemlerdir. Ritüel dilin düzenlenmesi ve sunulması, maddelerin fiziksel jestleri ve manipülasyonudur. Ritüelin şekli: biçim ve içeriğin düzenlenmesidir (Rapport, 1999: 29). Ancak ritüelin yapısı ve gerçeklik arasında zaman içinde farklılık oluşmaktadır. Geçmişte uygulama sebebi farklı nedenlerden kaynaklanan ancak günümüzde kalıplaşmış hiç sorgulanmadan devam ettirilmesi ritüelin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu çalışmada insan-insan ilişkisi üzerine şekillenen yapıdan değil insan-hayvan üzerine kurgulanan ilişki sonucu ortaya çıkan kültürel, geleneksel bir uygulamadan bahsedilmektedir. İnsanoğlunun ilkel dönemden günümüze hayvanlar ile kurduğu ilişki pek çok açıdan değerlendirilerek farklı çalışmalara konu olmuştur. Ritüeller yapılarında pek çok dinî öğeyi ya da dinî kılıfa bürünmüş öğeyi barındırmaktadır. Törenlerin dinî veya dinî olduğu düşünülen uygulamaları icracıların inanç boyutu ile uygulamayı sürdürmelerini sağlamaktadır. Mevlid, kurban, nazardan korumaya yönelik ritüeller ve dualar bu uygulamalardan bazılarıdır. Törenlerin yapısındaki dinî uygulamalar, toplumun dinî inançlarını, inancın günlük hayat içindeki görünümünü, kutsal anlayışını, birey ve kutsal alan bağının çeşitliliğini, ahlâkî ve dinî değerleri, sosyal rolleri ve hiyerarşik düzeni, bireyler arası iletişim modellerini, normlar ve semboller sistemini kısaca, toplumun yaşam tarzını örneklendirirler. Tüm bu bilgiler, törenin yapısının çözümlenmesi ile elde edilebilir. Yapı, sözel formeller eşliğinde tekrarlanan sembolik kalıp davranışlar olan ritlerin diziliminden meydana gelir (Akarpınar, 2006: 38). Yörük kültüründe önemli bir yere sahip olan develerin havutlanması ve ardından düzenlenen havut hayrı esnasındaki icracıların dinî veya dinî olduklarını düşündükleri ve sürdürdükleri kurban ve yemek ritüelleri de bu nedenle incelenmiştir. Havut hayrı uygulamalarının içinde yer bulan dinî motifler ile bu yapıyı incelerken belirli açılardan ritüelin yapısını anlamayı kolaylaştırmaktadır.

Devecilik kültürünün kültürel arka planında geçmişten günümüze topluluğun inanç sisteminin izleri bulunmaktadır. Bunları tespit edebilmek topluluğu anlamayı, yapıyı çözümlmeyi, değişen ve dönüşen uygulamaların hangi inanç esasına göre şekillendiği konusunda işlevsel verileri anlamayı sağlamaktadır.

Ritüeller, grubun kimliğini koruyucu bilginin sürekliliğini garanti ettikleri sürece, kültürün yeni kuşaklara aktarılması süreci, tekrarlama biçiminde yaşanır. Her ritüel uygulaması, bir önceki uygulamaya benzer ve yazısız kültürler için tipik olan “zamanın döngüsellığı” olgusunu ortaya çıkarır. Bu yüzden “tekrarlama zorunluluğundan” söz edilebilir (Assmann, 2001: 92). Geleneksel havut hayrı

ritüellerinde hatırlamanın başat şartı “döngüsellik” sürdürmesidir. Devenin giysisi olarak tanımlanan havut ve onun giydirilmesi törenleri yılın belli dönemlerinde yapıldığından zamansallık şartı bu ritüelistik uygulamanın döngüsellikini sağlamaktadır.

Geleneksel bir eylemin ifade sel ve sembolik yönü olan ritüeller gündelik hayatın her alanında yaşanan değişimler ile zaman içinde dönüşebilirler veya unutulabilirler. Ritüel sadece düzeni kesin belli bir sürecin tekrarlanması değildir. Ritüel daha çok zamanın işlenmesidir, bir yüzeyin hep tekrarlanan bir figür ile benzemesi gibi, dönemsel olarak tekrarlanan aynı eylemsel akışlarla bir model haline gelmesidir. Ritüelin yapısı, belli bir düzenin mümkün olduğu kadar değişmeden yeniden üretimini gerektirir (Asmann, 2001: 92-93). Ritüelin, gündelik yaşam içinde bireysel ya da topluca yapılan, kesin kuralları olan, sıklıkla tekrarlanan, kaynağı itibarıyla genellikle mitolojik bir anlatıya dayanan, fizik ötesi ya da manevi unsurlarla temas kurulduğuna inanılan dinsel davranış şeklidir (Olgun, 2016: 95).

Ritüelin “tekrar” esasına dayanan yapısı somutlaştırılan ritüelin önemini göstermektedir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için havut hayrının yapısının çözümlenmesi gerekir. Yapısal çözümleme havut hayrının düzenlendiği yörelerdeki önemini ve işlevini ortaya koyacaktır. Yerini, önemini ve işlevini açıkça ortaya koyabileceği gibi dininin ve inançlarının nasıl algılandığını ve somutlaştırıldığını, havut hayrının yapısında bulunan ritüelistik sisteminin ne olduğu konularına da ayrıca ışık tutacaktır.

Ritüel tanımlarında dikkat çeken en belirgin nokta, ritüelin bir “sembol” olduğu ve “tekrarlanma” özelliğidir. Ritüelin sembol olması, onun geçmişte yaşanan bazı olayları, durumları veya belirli inançları ve düşünceleri hatırlatmasını, somutlaştırmasını, o ana ait ruh halini canlandırmasını, anı yeniden yaşanır kılmalarını belirtir (Akarpınar, 2006: 42). Havut hayrı bu geleneksel gösterimin bir parçasıdır. Sembolik anlamlar ile yüklü bu uygulama içinde mitik anlamlar barındıran ritüellere sahiptir.

Davranışların ve ifadelerin, kendilerinin anlamlı olması ve bu resmileştirilmiş eylemlerin ve ifadelerin az ya da çok değişmeyen diziler halinde düzenlenmesi, bu eylemlerin ve ifadelerin, yani onların imzaları üzerinde ritüel bir biçimde empoze edilir. Aynı zamanda, bu tür formalizasyon, belirli ritüellerin özel formlarını oluşturur ve karşılıklı olarak, genel ritüel formunu belirli ve önemli durumlarda gerçekleştirir (Rapport, 1999: 29). Havut hayrı ritüelleri hazırlık, başlangıç, icra ve bitiş aşamaları olarak sınıflandırılabilir. Bu dış yapının her aşamasının belli bir düzeni vardır ve tekrarlanan ritler içerisinde süregelmektedir.

Havutlama ve Havut Hayrı

Deveciliğin, develere duyulan sevgi ve güçlere duyulan ilgi ile günümüze kadar varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Havutçuluğun bir meslek olması, havut hayrının geleneğin yaşatılmasında ritüel özelliklere sahip olması konunun farklı

açılardan ele alınmasını sağlamaktadır. Dundes'e göre halk "en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktör ortak bir meslek, dil veya din olabilir ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır. Gelenekler bir grup kimliği hissi vermeden gruba yardım eder (Dundes, 2006: 19). Devecilik ile ilgili yapılan alan araştırmasında deveciliğin bir kimlik olması, bu kültüre sahip olanların, bunun altında sürdürülen tüm meslek ve geleneklerin grup kimliğini pekiştirmesi Dundes'in tanımlamasının bir nevi sağlamasıdır.

Devenin Türk kültüründeki yeri dinî bir kimlikle anılmış olsa da, Türklerin deve ile tanışıklıkları İslamiyet öncesi Orta Asya'daki konar-göçer yaşamlarına kadar gitmektedir. Bu göçebe kültürü içerisinde de devenin önemli bir hayvan olduğu ve deve sahibi olmanın erdemli bir statü olduğu, Türklerin destanlarına, hikâyelerine yansımış durumdadır. Bu da günümüzde devenin sahibine vermiş olduğu kimlik ve statünün tarihsel köklerini göstermesi açısından anlamlıdır (Ertürk; Demir, 2016: 157). Yöre halkının kültürel kodlarında yer alan devecilik ve günümüzde deveciliği geleceğe taşıyan deve güreşleri Yörük ve Yörüklüğün sembolü haline gelerek kasım ayından mart ayına kadar festival havasında düzenlenen eğlencelere dönüşmüştür. Genellikle Ege Bölgesi (İzmir-Selçuk-Efes, Aydın-İncirliova, Germencik-Sultanhisar-Nazilli, Denizli-Sarayköy-Buldan-Çal, Muğla-Bodrum-Fetیه-Milas) Akdeniz Bölgesi (Antalya) ve Marmara Bölgesi'nde (Çanakkale-Çan-Ezine, Balıkesir-Edremit-Burhaniye-Havran) düzenlenmektedir.

Havut kelimesinin sözlük anlamı "deve semeri" olarak geçmektedir (<http://www.tdk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 05.02.2019). Nişanyan'ın Çağdaş Türkçe'nin Etimolojisi sözlüğünde "deve semeri" hevid; deve semeri, yük için deve hörgücüne sarılan bez. Türkmençe hovut, Kazakça avıt "deve semeri" biçimleri görülür (<https://www.nisanyansozluk.com/> Erişim Tarihi 16.12.2018). Havut ustaları, deve sahipleri ve devecilik ile uğraşan kişiler benzer açıklamalar yaparak havut için "devenin elbisesi" veya "devenin giysisi" (Şanlı, 2018a: 80) tanımlamalarını kullanmaktadır. Deve donanımlarına verilen isimlere bakıldığında "deve giyimi" adı da verilen deve donanımı oldukça zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Havut, deve başlığı, deve önlüğü, deve çulu, kolan, yular, karın keçesi, deve heybesi, deve çanları, deve kilimi, nazar boncukları, çingiraklar ve aynalar" deve donanımlarının Türk kültüründeki görsel belgelerinin birer parçasıdır.

Özellikle Güney Marmara'dan Akdeniz Bölgesine kadar uzanan pek çok yerleşim yerinde düzenlenen deve güreşleri için özel olarak havutlar üretilmektedir. Bu havutların bir tören ile giydirilmesi, gelenek içinde havut hayrı adı ile sürdürülmesi bu çalışmaya konu olmasını sağlamıştır. İşlevselci yaklaşım ile ele alınan havut hayrının psikolojik işlevi de ön plandadır. Temelde cinsellik içgüdüğü ile güreşen develeri güreş öncesinde bir nevi güreş psikolojisine de girmesini sağlayan ve güreşlerde de giydirilen havutun deveye giydirilme töreni olan "havutlama" ve bu işlem sonrası bir kutlama niteliği taşıyan "havut hayrı"

konuyu daha da önemli kılmaktadır. Yük develerinde havutlama 2 ya da 3 yaşında yapılır. Havut yapımı gelenek içinde yetişmiş işin ehli ustalar tarafından yapılır. Her deveye özgü olarak hazırlanan havutlar için ince bir hesap ve işçilik gerekir. Develere özel bir tören ile giydirilen havutlar sadece develerin güzel görünmesi için bir donatı değildir. Özellikle işlevsel açıdan yük taşımacılığı sırasında yükün deve üzerine tam oturmasını sağlayarak devenin yükten dolayı zarar görmesini engellediği gibi rahat bir şekilde görevini yerine getirmesinde önemli bir fiziksel koruma etkisine sahiptir. Yük develerinde havut dualar eşliğinde giydirilir. Çünkü yük taşıma işlemi öncesinde yani göç öncesinde törensel boyutta bir uygulama yapmanın imkânı yoktur (K5. 18.04.2019).

Taşımacılık sırasında yükün rahat taşınması, güreş sırasında ise havuttan güç alarak rakibini havudu ile itmesi (Begiç ve Akpınarlı, 2017: 492) ve devenin yapmış olduğu oyunlara göre havut üretilmektedir. Bu durum havudun develer için de sahipleri için de özel bir donatı olmasını sağlamıştır. Çünkü havut gerek eşya, malzeme veya yük taşınmasında gerekse insan taşınmasında önemli bir malzeme olmuştur. Havudun sayısı da deve sayısına bağlı olarak azalmıştır. Geçmişte ulaşım ve yük taşımada kullanılan develerin üzerinde işlevsel olan havut her bir deveye özel olarak üretilmekte ve güreş sahalarında birer renk cümbüşü olarak sergilenmektedir. Türk kültüründe ve yük taşımacılığında önemli bir yere sahip olan devenin, zaman içinde taşımacılık işlevini yitirmesi ile yaşadığı dönüşüm toplumsal hayattaki sürekliliğini güreşler vasıtası ile (Uygur, 2016: 411) sürdürmesi havutların da özellikle güreşler için yapılmasının nedenlerindedir.

Havut, kullanım amacına göre yük havudu ve güreş havudu olarak ikiye ayrılır. Devenin hörgüç özelliğine göre yapılan yük havudunun üstü geniş ve uzundur. Etekleri ise güreş havuduna göre daha kısadır. Güreş havudunun üstü yük havuduna göre daha sivridir. Yük develerine havut yapımında devenin hörgüç özelliği dikkate alınır. Ancak güreş develerine havut yapımında devenin hörgüç özelliğini dikkate almak yeterli değildir. Aynı zamanda develerin güreş sitilini de göz önünde bulundurmamak gerekir. Bu iki nokta havut türlerini birbirinden ayıran en belirgin özelliktir. Güreş esnasında her deve kendine özgü bir sitil ile güreşir, bu yüzden develerin güreş yönleri farklıdır ve havut yapımında bu farklılık çok önemlidir.

Devenin fiziki özelliklerine uygun olarak üretilmeyen bir havut hem yük taşıma esnasında hem de güreş esnasında develerin yaralanmalarına neden olabilir ve bu havut sadece deveye yük olur, katkısından çok zarar verir. Havudun kullanışlı olmasının yanı sıra gösterişli de olması istenir (K4. 08.09.2017). Çünkü bu durum aynı zamanda deve sahibine bir prestij kazandırmaktadır. Sadece fiziksel olarak değil prestij açısından da önemli olan havut, başka bir yönü ile de yani psikolojik işlevi ile ön plana çıkmaktadır. Çünkü güreş sezonu öncesi havutlanan devenin psikolojisi havut sayesinde güreşe hazır hale gelir.

Günümüzde havut yapan ustalarının sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek derecede azalmaktadır (Şanlı, 2018b: 243). Son dönemlerde üretilen güreş havutları zaman içerisinde küçük değişikliklere uğramış, özellikle ebatlarında fark edilir bir büyüme meydana gelmiştir (Koyuncu Okca ve Ertürk, 2018: 33).Yük develerinde havut devenin yük taşıdığı süre içerisinde sırtında olur. Yük çekmediği zamanlarda ise köpen adı verilen develer için özel olarak dokunmuş bir dokuma örtülür (K5. 18.04.2019). Güreşçi develer ekim ve kasım ayında havutlanır ve nisan ayında havut devenin sırtından indirilir (Güven, 2010: 385). İşinin ehli bir havut ustası develerin güreşlerini yakından takip eder ve yapmış olduğu havutların güreş esnasındaki durumunu kontrol eder, varsa eksiklik ya da yanlışlık bir daha tekrarlamaz (Çetin ve Kalender, 2016: 509). Günümüzde güreş develeri için hazırlanan havutlar ve donanımları profesyonel olarak Aydın, Muğla, İzmir, Balıkesir ve Çanakkale'deki havut ustaları tarafından yapılmakta ya da ücret karşılığında evlere parça başı yaptırılmaktadır (Bkz. Fotoğraf: 4-5-6-7-8).

Fotoğraf 4-5-6: Havut Tengâhı, Aydın 2017

Fotoğraf 7-8: Havutlama Öncesi Hazırlık, Sarayköy/Denizli, 2018

Havut, görselliği itibari ile çoğu zaman havut yapan ustanın/havutçunun ruh haline göre şekillenmekte, bazen de deve sahibinin isteğine göre yapılan, halk arasında baharın gelişinin müjdeleyen sembollerin yer aldığı, deveye estetik bir görüntü katan ve deveye özgü olan elbise niteliğindedir (K4. 08.09.2017). Bu törenlerin temelinde kişinin “gurur kaynağı” olarak gördüğü develer açısından önemli bir unsur olan havutların giydirilmesinin halka duyurulması, güreşlerde izleyeceği devenin halka tanıtılması (Demir ve Kocaman, 2018: 90) önemli bir prestij kaynağı olması yatmaktadır. İlk defa havutlanan develerde bu işlem diğerlerine göre daha özeldir (Bkz. Fotoğraf: 9-10-11-12-13-14-15-16-17).

222

Fotoğraf 9-10-11-12-13-14-15-16: Havut Giydirme, Sarayköy-Denizli 2017

İmge bilimsel bir yaklaşım ile değerlendirildiğinde nesnenin önemi kazandırdığı prestijle doğru orantılıdır (Akar, 1996: 42). “Deve bizim için şöyle

devemiz güreş sahalarında bir galibiyet aldığı zaman, bazen arkadaşlar bize ‘oooo deven çok iyiydi’ dediği zaman bizim hoşumuza gider. Deve kaçtığı zaman kenardan kenardan kimseye görünmeden gideriz. ‘Peygamber efendimizin aracı olarak bize kadar geldi.’ Çok sevdiğimiz için de bırakamıyoruz” (K3. 10.02.2018) şeklindeki ifadeler aslında prestij konusunu doğrular niteliktedir.

Havutlama töreni ile deveciler bir araya gelir, güreş sezonu öncesi görüş alışverişinde bulunulur. Güreş sezonunun sona ermesi ile de havutlar çıkarılır. Deve güreşleri içinde önemli bir yere sahip olan İzmir-Selçuk deve güreşleri öncesinde Deve Güzellik Yarışması (en süslü deve yarışması) düzenlenmektedir. Havutlama ve havut hayrı, deve severler ve yerel yöneticilerin desteği ile günümüzde halen sürdürülmeye çalışılan ritüellere sahip geleneksel törenler arasında yer almaktadır (K1: 05.11.2017). Havutlanan deve için nazardan korunsun diye kurban kesilir. Kurban deve sahibinin ekonomik durumu ile doğrudan ilgilidir. Kesilen kurban kanının üzerinden deve atlatılırken kazasız belasız bir güreş sezonu geçirilmesi için dualar okunur. Yöresel yemekler pişirilerek gelen davetlilere ikram edilir (Bkz. Fotoğraf: 17-18), türkü ve maniler eşliğinde (Çetin, 2013: 278) zeybek oynanır (Bkz. Fotoğraf: 19-20).

Fotoğraf 17-18: Yöresel Yemeklerin İkramı, Sarayköy-Denizli 2018

Fotoğraf 19-20: Havut Hayrında Zeybekler, Selçuk-İzmir 2016

Bir deve için havut aslında bir dönüm noktasıdır. Develer için özel olan bu dönüm noktasında tüm bu ritüeller gerçekleştirilir. Görüşmeciler geleneksel havut hayrındaki dönüşümlerden de bahsetmektedirler. Geçmişte yapılan ancak çeşitli sebeplerle günümüzde sürdürülmeyen geleneklerden bazıları şunlardır: Havutlanarak sokağa görücüye çıkan develere komşular tarafından birer renkli yazma bağlanırdı. Bu develer güreş sonrası mahalleye geri dönüş yaptığında deve eğer güreşi kazanmış ise deve sahibine güreş komitesi tarafından verilen halı, battaniye vb. hediyeler, ihtiyacı olan komşulara dağıtılırdı. Ancak bu gelenek günümüzde artık uygulanmamaktadır (Koyuncu Okca, 2018: 92).

Hazırlık, başlangıç ve bitiş aşamalarında, icraya oranla daha hızla ve sıkça görülebilen çeşitlenme ritüelin ana bölümünü oluşturan icranın amacını destekleyen, anlamını ve dizinsel şemasını tamamlayan ayrıntılar olarak kabul edilebilir (Akarpınar, 2006: 47). Havut hayrı uygulamalarında yöresel farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar maddi imkân dâhilinde olan kişisel farklılıklar olduğu gibi yöresel uygulamalardan kaynaklanan farklılıklar da olabilir. Yemeğin hayır amaçlı olması ortak bir inanç olmasına rağmen kimi zaman müzikli, içkili eğlenceli davetlere dönüşmektedir. Yemeklerde et, keşkek veya pilav dağıtılan yöresel yiyecekler arasındadır. Havut hayrı ritüellerinde inancın etkisi ile şekillenen uygulamalar mevcuttur. Hayır amaçlı kurban kesilmesi, yemek dağıtılması ve dualar okunması bunlardan bazılarıdır.

224

Görüşmecilerden alınan bilgiye göre en eski havut törenleri; 1946'da Seferihisar'da yapılmıştır. Urla'da Kısın Hasan, Aydın Germencik'te Himmet Bozdağ, Umurlu'da İhsan Tokalı düzenlerdi. Bu isimler dönemin zengin insanlarıydı ancak 1970'lerden sonra zengini de fakiri de havut töreni yapmaya başladı. Bir de bazı yörelerde adettir, havut törenlerine giderken hediye alınır. Hayır şeklinde dualarla da yapanlar vardır bu törenleri, davul zurna eşliğinde masalar kurarak yapanlar da vardır. Herkes yapamaz tabii bu törenleri geçmiştense bu yana toprak ağaları, köylerin ileri gelen insanları yapar daha çok. Günümüzde daha az yapılır bu törenler eskiye kıyasla. *Mesela Bodrum-Milas taraflarında bu törenler içkili yapılır, Aydın'da daha çok keşkekli pilavlı yapılır, hayır şeklinde yapılır, Çanakkale taraflarında ise deve sahipleri toplanıp bir arada gerçekleştirirler bu havut törenlerini. Çok eskiden beri devam eden bir gelenek olduğunu söylerler* (Demir ve Kocaman, 2018: 101-102).

Eski Türk inancı çevresinde çeşitli nedenler ile yapılan ayinler, İslâm dinini kabul eden Türk toplumlarında yeni inancın dindarlık anlayışı ve dönemin sosyal-kültürel koşullarına göre yeniden yapılandırılmıştır. Mevlit törenleri, yeniden yapılandırma sürecinin pratik ve estetik olgunluğa ulaşmış bir sonucudur. Müslüman toplumlarda, siyasî tutum, sosyal yapı ve yerel kültürel dokuya/değerlere/normlara göre şekillendirilerek sürdürülen mevlit törenleri mevlit geleneğinin bir parçasıdır (Akarpınar, 2006: 44-45). Türk kültüründe geçiş dönemi uygulamalarında ve törenlerin büyük bir kısmında mevlit okutulmaktadır.

Havut hayrı ritüelinde de mevlit okutulmaktadır. Kutsiyete vurgu mevlit ve kurbanla havut hayrı uygulamalarında bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Kurban ve Yemek

Türk kültüründe törensel uygulamalarda hayvanların önemli rol üstlendiğini söylemek mümkündür. Develere ve deve güreşlerine dair uygulamalar belgelerde geçmektedir. Roux, devenin önemine işaret eden mevcut çok sayıda kanıt konusunda deveyi en az altmış kez kullanmış olan Kaşgarlı Mahmud'dan (Roux, 2012: 64) bahsetmektedir.

Kurban eski Türklerdeki en önemli kült eylemidir (Roux 2012: 88). Havut hayrı ritüelinin basamaklarında isteğe ve maddi duruma göre yer alan kurban TDK sözlükte; “dinin bir buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvandır (<http://www.tdk.gov.tr>. Erişim Tarihi: 05.02.2019) şeklinde tanımlanmaktadır. Ritüel ile İslami kavram olan ibadet arasındaki ayrıma işaret etmek için ritüelin özellikle paganist geleneklerindeki görünümünü tespit etmek gerekir. Pagan toplumlarda ritüel davranış ve dinsel törenlerin en yaygını, tanrılara kurban sunumu olarak kendini göstermektedir. Kurban sunumu, pek çok din ve inanç geleneğinde yoğun olarak sergilenen bir davranış olarak hem ritüel hem ibadet kavramının sınırlarını çizen veriler sunmaktadır (Olgun, 2016: 86). Besim Atalay'ın tercümesi ile Divânü Lûgati't-Türk'te kurban karşılığı olarak “yağış” kelimesi geçmektedir. “Yağış, İslam'dan evvel Türkler'in adak için yahut Tanrılara yakınlık elde etmek için putlara kestikleri kurban olarak anlamlandırılmıştır. Ahmet Bican Ercilasun tarafından hazırlanan Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğünde kurban sözcüğü; “ufak ses değişiklikleriyle; gurban, korban, kurban(dık), kurmandık, kurbanlık” şeklinde geçmektedir. Ferit Devlilioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'te kurban sözcüğünü: “Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olan şey, eti fukaraya parasız olarak dağıtılmak niyeti ile kesilen (koyun, keçi, sığır, deve vb.) hayvan, bir gaye uğruna feda olma” (Bekki, 1996: 2) şeklinde açıklamaktadır.

Pek çok bilim adamına göre, “kutsal gelenekler, ilkel inanışlar, örnek modeller” anlamını taşır. Onların kutsal ve olağanüstü oluşlarını açıklar. Kısaca mitler, çeşitli kutsal, olağanüstü değerleri açıklarlar. Bunlar bütün dünyayı kuran ve bugüne kadar getiren gerçek değerlerdir. Ritüel ve mit ilişkisini açıklamak havut hayrının ritüelistik yapısının temellerini mitik olarak değerlendirmeyi olanaklı kılar. Mitolojik dönemdeki kurban eylemini Eliade şöyle açıklar: Mitolojik dönemdeki inşa ayinleri; “canlandırılmadığı”, bir kurban verilerek ona “can” bahşedilmediği takdirde hiç bir şey süremez; inşa ayininin prototipi dünyanın kuruluşu sırasında gerçekleşen kurban kesme eylemidir. Eliade kurban sunağının, kozmik zamanın kozmogoninin tekrarı yoluyla inşası (Bekki, 1996: 1-7) olduğunu söyler. Bir “gücün” yenilenmesini amaçlayan her tür drama ya da ayin, başlangıçtan beri meydana gelmiştir ve ilksel ve yaratıcı eylemin yinelenmesidir (Eliade, 2017: 44). Geleneksel olarak tanrılara sunulacak olan kurbanlık hayvan ritüelistik bir süreç içinde ve üç safhalık bir uygulama içinde kurban edilir:

Hazırlayıcı sözler ile ritüele hazırlık, hayvanı kesme ve kurbanı bu âlemden ilahi âleme ulaştırma (Olgun, 2016: 87) bu aşamaların basamaklarıdır.

Sahibine saygınlık kazandıran devenin nazardan korunması ve güreş sezonunun kazasız belasız geçmesi için deve sahipleri tarafından havutlama ritüelinde kurban kesilir, keşkek ya da pilav pişirilerek tüm ahaliye ikram edilir. Havutlama ve havut hayrı deve severler ve yerel yöneticilerin organizasyon desteği ile günümüzde halen sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu ritüelde yöresel yemeklerin ikram edilmesinin yanı sıra türkü ve maniler eşliğinde zeybek oynanır ya da mevlit okutulur. Bu özel günün şerefine kesilen kurbanın kanı üzerinden deve dualar eşliğinde atlatılır (Çetin 2013: 278). Geçmişte havutlanan her deve için evlerde ayrı ayrı havut hayrı yapılırken günümüzde bu ritüel de bir değişime uğramıştır. Havut hayrının daha fazla kişiye ulaşması için deve sahipleri, deve severler ve yerel yöneticilerin toplu olarak organize ettiği törenlere dönüşmüştür.

Görüşmeciler geçmişte düzenlenen törenler ve günümüzdeki törenler arasında fark olduğunu dile getirmektedir. *“eskiden hayır varmış. Ama şimdi görsellik daha da arttı. Bundan dolayı abartı da artıyor. Durumu iyi olanlar her sene deve havutlarken bir hayır yapıyorlar. Durumu olmayanlar da birleşerek işte Burhaniye Havut Hayrı, İncirliova Havut Hayrı sezon açılışı gibi. Dua lokma döktürme gibi işler yapılıyor. Özellikle belediyeler destek oluyor. Bazen de deveciler toplanıp aralarında para topluyorlar”* (K2. 02.02.2019) şeklindeki ifadeler devecilik, güreşler ve tüm bu süreç aslında geçmiş ile günümüzdeki farkları açıkça ortaya koymaktadır.

Türk kültüründe yemek önemli yere sahiptir. Bazı toplantılarda geleneğe göre sofralar hazırlanır, yemekler çıkarılır; bütün oymak, boy veya köy halkı birlikte yer, birlikte eğlenir veya acıyı paylaşır. Buna göre, sosyal hayatın hemen her aşamasında, sosyal münasebetlerin çoğunda yemek işin esası olmaktadır. *“Yağmalı toylar, imece toplantıları, doğumlar, ölümler, düğünlerde yenilen yemekler”* örnek olarak verilebilir (Talas, 2005: 276-279).

Türk dünyasında, “yemek” isminin yerine “aş” ismi kullanılmaktadır. Ölüm törenlerinde (üç hayrı, yedi hayrı, kırk hayrı), “ölü aş” ve düğünlerde de bulgur pilavını etli olarak yaparlar. Aynı yemekler bir dileği, adağı olan kimsenin söz konusu dileği gerçekleştiğinde de pişirilir. Bu törenlerde, Türk töresindeki oturma düzenine göre misafirlerin en şereflişinin başköşeye oturtulduğu görülür. Bir meclis şeklinde katılımcılığı öngören bu yemekler, hayır duaları ile yemeği veren ve yemeği yiyenin hayır sahibi olduğu inancı sadece tüketim yollarıyla yemek adabını değil, aynı zamanda birçok kültür motifini gözler önüne sermektedir (Talas, 2005: 277). Havut hayrı ritüelleri içinde yemek kültürü de benzer geleneklerin sürdürülmesini sağlamaktadır. Havut hayrını tüm deve sahipleri yapamamaktadır. Neticede maddi bir güç isteyen bu hayır işinin aynı zamanda statü göstergesi olduğu unutulmamalıdır. Havut hayrı ritüelinde sadece hayvanların değil ritüele katılan kişilerin de sosyal statü ve cinsiyetlerine göre

hıyerarşik bir farklılaşma görölmektedir. Her ne kadar bu gelenekte kurban ritüelleri toplumun bir arada yemek yemelerine vesile olsa da bu toplum içindeki sınıf farklılaşmasını ortadan kaldırmamıştır. Farklı hıyerarşi ve statüdeki kişiler kurban ritüelinin farklı evrelerinde iş görmüşlerdir (Olgun, 2016: 87). Türk tarihinin çeşitli dönemlerine bakıldığında, yemek verme âdeti, hem devlet yöneticilerinin, hem de halkın gerçekleştirdiği kutlamalarda görölmektedir. Çünkü verilen yemek, özellikle yoksulların doyurulması açısından, birlik ve beraberlik için bir mesaj niteliğindedir (Berber, 2009: 8). Havut hayrı ritüellerinden biri olan yemek verme geleneği farklı törenlerde de Anadolu'nun hemen her yerinde görölen bir uygulamadır. Bu tarz uygulamalar sayesinde topluluk arasındaki bağın güçlenerek birlik ve beraberlik duygularını pekiştirme olanağı buldukları söylenebilir.

Havutlama ve Havut Hayrının Basına Yansıması

Ulusal ve yerel gazetelerde havutlama törenleri, havut hayrı ile ilgili haberler yapılmaktadır. Deve güreşlerinin yapıldığı yörelerde düzenlenen "havut hayrı" yöre halkı için haber niteliğini taşımaktadır. Develerin adeta gelin gibi süslendiği etkinlikte, "mevlit okundu, katılımcılara pilav ikram edildi, bazı develer güreştirildi" şeklindeki haberler basında oldukça fazla yer almaktadır.

Basında yer alan haberlerin bazıları aşağıdaki şekildedir. "Ezine Peynirciler Derneği Başkanı aynı zamanda deve sahibi Ali Kahraman, deve güreşi sezonunun yavaş yavaş başladığını belirterek, "Havut hayrında bazı develeri güreştirip, misafirleri memnun etmek istedik. Bütün deveci arkadaşlarıma kazasız belasız güreş sezonu diliyorum. Allah utandırmasın³" dedi şeklinde çıkan haberlere ilaveten "Güney Marmara ve Ege Bölgesinde 200 yıllık bir gelenek olan güreş çağına gelen develere havut giydirme, Çan İlçesinde de devam ediyor. İlçede, deve güreşleri öncesinde güreş çağına gelen develer için Çan Belediyesi ve Çan Deveciler Derneği tarafından havut giydirme hayrı düzenlendi. Çan Belediyesi Hal Yerinde gerçekleştirilen etkinlikte, 20 güreş devesine havut giydirildi. Belediye Başkanın konuşmasının ardından, havut giydirilen develer gösteri amaçlı güreştirildi⁴" şeklinde de haberler basında oldukça fazla yer almaktadır. Basına yansıyan haberlerde ritüelistik yapının izlerini görmek mümkündür.

Ritüellerin/âyinlerin sadece bir toplumda sürdürölen dinî hayatın çözümlenmesini sağlayan faaliyetler olmadığını; o toplumun sosyal, kültürel, ekonomik yapısını; inançlarını, değerlerini, bireyler arası iletişim modellerini, sosyal rolleri ve hıyerarşik düzeni, kutsal anlayışını, birey ve kutsal alan bağının çeşitliliğini, semboller sistemini, inancın günlük hayat içindeki görünömlerini kısaca, tüm özellikleri ile birlikte, toplumun yaşam tarzını ve uygarlığını örneklendirdiklerini de gösterir (Akarpınar, 2006: 58-59). Havut hayrını devecilik kültürünün hâkim olduğu yörelerde geleneğe, gündelik hayata, inanca dair

³ <https://www.ezineturk.com>/Erişim Tarihi: 16.12.2018

⁴ <http://www.hurriyet.com.tr>/Erişim Tarihi: 16.12.2018

değerlerin gözlenebildiği ritüelistik uygulamalar olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Hayrın beraberinde getirdiği havut, mevlit, kurban, yemek, dua, nazar, toplumsal birliktelik gibi olgular ve değerler gündelik hayatta geleneğin sürdürülmesini de sağlamaktadır.

Sonuç

İnsan-hayvan ilişkisinin temelleri üzerine kurulan geleneğin sonucu olan havut hayrı, ritüelistik yapısı ile çalışmada değerlendirilmiştir. Havut hayrı Yörük kültürünün hâkim olduğu bölgelerde devecilik ile birlikte gelişmiş beraberinde toplumun yapısını çözümlenmeye ve anlamaya yönelik pek çok veri sağlamıştır. Geleneksel kültürün kuşaklar arasındaki aktarımına güzel bir örnek teşkil eden havutlama ve havut hayrı ritüeli topluluk tarafından kabul edilmek, gruba ait olmanın gereklerini yerine getirmek gibi fonksiyonları da bünyesinde barındırmaktadır. Eğlenirken ya da dua ederken gerçekleşen bu aşamaların özellikle geleneksel ortamında sürdürülmesi Türk kültürünün aktarımı için olumlu değerlendirilmektedir.

İnsanoğlu var olduğu günden beri süslemiş ve süslenmiştir. Devecilik kültüründe develerin süslenme geleneğinin sürdürülmesinde önemli bir etken olan havut ve havuta bağlı olarak ortaya çıkan süsler ve donatılar deve güreşlerinin bir görsel bir şölen olmasında büyük pay sahibi olmuştur. Develerin gerek göç esnasında gerekse güreşecekleri zaman gjydirilip süslenmesi Türk halk kültürünün ne kadar zengin bir birikime sahip olduğunun da belgesidir. Havutlama deve için bir dönüm noktasıdır. Bu dönüm noktasının hayır ile taçlandırılması devenin ve kazandırdığı statünün ne kadar önemsendiğinin de bir göstergesidir. Havut hayrının dualar eşliğinde yapılması toplumdaki birlik ve beraberliğe vurgu yapmaktadır.

Geleneksel deve güreşlerinin ritüelleri arasında yer alan havut hayrının devecilik kültürünün yaşatılmasında önemli olması, toplumsal birlikteliği sağlaması hayır temelli uygulamaların sürekliliğini de sağlamaktadır.

“Kültürün kamusal kaynaklar ile desteklenmesi, kültürel ekonomi açısından bağımsız olarak çözümlenmelidir” (Özdemir, 2012: 15). Bu yaklaşımdan hareketle havut hayrının geleneksel özelliklerini koruyarak, havut ustalarının mesleklerini yapmalarına olanak sağlayarak geleneğin geleceğe taşınması sağlanmalıdır. Geleneksel özelliklerini kaybetmemesine özen gösterilerek turizmin de bir parçası olması sağlanırsa maddi olarak havut ustaları desteklenebilir olacaktır. Ritüelistik bağlamda değerlendirilen havut hayrının temelleri mitolojik kökenlere dayandırılabilir. Havut hayrı törenin her aşamasında yer alan ritüel tutum ve davranışlar mitik anlatıların kökeninde yer alır. Ritüel, kaynağı itibarıyla mitolojik bir anlatıya dayanmaktadır.

Ritüelin sürekliliği, tekrarlanması havut hayrının genel anlamıyla mitolojik, ayinsel ve dini yönünü ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Akar, M. (1996). “Göçebe Türkmenlerde Deve Güreşi ve Soyo-Kültürel Boyutu”, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri-Halk Edebiyatı, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Gelenek, Görenek, İnançlar (22-23 Aralık 1994), Cilt: II, Kültür Bakanlığı Yayınları:1800, HAGEM Yayınları: 227, Seminer Kongre Bildiri Dizisi: 46. Ankara.
- Akarpınar, R. B. (2006). “Mevlid Törenlerinin Yapısı”, Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Sayı: 12.
- Assmann, J. (2001). Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, Tekin. A. (Çev.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baskıcı, M. M. (1998). “Evcilleştirme Tarihine Kısa Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 53, Sayı: 1.
- Begiş, N. ve Akpınarlı, H. F. (2016). Geleneksel Keçe Sanatının Deve Donatılarında Kullanımı-Use of Traditional Felt Art on Camel Outfits', I. Uluslararası Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Bildiriler Sosyal Bilimler (17-19 Kasım 2013 Selçuk-İzmir/Türkiye)-First International Selçuk-Ephesus Symposium on Culture of Camel-Dealing and Camel Wrestling Social Science (17-19 November 2016 Selçuk-İzmir/Turkey), Cilt-Volume: 1, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.
- Bekki, S. (1996). “Türk Mitolojisinde Kurban”, Akademik Araştırmalar, Yıl: I, Sayı: 3.
- Berber, O. (2009), “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler-Amusement and Unity as Factor of Weddings in Turkish Culture”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10.
- Çetin, N. (2013). “Torbali Ormanköy’de Ölen Deveye Söylenen Bir Ağıt: Karagüllü”, Deve Kitabı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Erkan Demir, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.
- Çetin, N. ve Kalender, E. (2016). “İzmir’in Son Güreş Devesi Havutçusu Torbali’den Bekir Yavaş ve Havut Yapımcılığı -Izmir’s Last Producer Wrestling Camel Havut is Bekir Yavaş Who Is From Torbali and Havut Producing”, I. Uluslararası Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyum Bildirileri Sosyal Bilimler (17-19 Kasım 2016 Selçuk-İzmir)-First International Selçuk-Ephesus Symposium on Culture of Camel-Dealing and Camel Wrestling Social Science (17-19 November 2016 Sulcuk-İzmir), Cilt: 1, İzmir.
- Demir, G. ve Kocaman, H. (2018). Geleneksel ve Modernlik Arasında “Havutçuluk-Camel Packsaddle Making “Havutçuluk” Between Tradition and Modernity”, II. Uluslararası Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler-Second International Selçuk-Ephesus Symposium on Culture of Camel-Dealing And Camel Wrestling Social Science, Cilt-Volume: 1, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.
- Dundes, A. (2006). “Halk Kimdir”, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I, (Editör: Oğuz, Öcal; Ekici, Metin vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Eliaade, M. (2017), Dinler Tarihine Giriş, Alfa Yayıncılık, İstanbul.

- Ertürk, D. ve Demir, G. (2016). Bir Enformel Kimlik Aracı Olarak Türkiye’de Deve Güreşleri-“Camel Wrestling As a Part of Cultural Identity in Turkey”, I. Uluslararası Selçuk-Efes Devencilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler-First International Selçuk-Ephesus Symposium on Culture of Camel-Dealing And Camel Wrestling Social Science, Cilt-Volume: 1, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.
- Güven, Ö. (2010). “Geleneksel Deve Güreşlerini Yaşatan Ustalardan Kâzım Özhavutçu”, Bozdoğan, Editör: Cihan Özgün, Cilt: 2, Bozdoğan Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.
- <https://www.ezineturk.com/ezinede-havut-giydirme-hayri/>, Erişim Tarihi: 16.12.2018
- <http://www.hurriyet.com.tr/yerelhaberler/canakkale/can/candadevelere-havut-giydirildi-41033724>, Erişim Tarihi: 16.12.2018
- <https://www.nisanyansozluk.com/?k=havut>, Erişim Tarihi 16.12.2018
- <http://www.tdk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 05.02.2019
- Koyuncu, A. (2005). “İğdir Köyünde (Denizli-Çivril) Kurban Bayramı”, Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 42.
- Koyuncu Okca, A. (2018). “Geleneksel Deve Güreşlerinde Havutlama ve Havut Hayrı/Havut Ceremony and Charity in Traditional Camel Wrestling”, XII. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri ”Türkiye-Makedonya İlişkileri”-XII. International Turkic Culture, Art and Protection of Cultural Heritage Symposium/Art Activity ”Turkey-Macedonia Relationa” (Prof. Dr. H. Feriha Akpınarlı ve Prof. Aysen Soysaldı Armağanı-In Honour of Prof. Dr. H. Feriha Akpınarlı and Prof. Aysen Soysaldı) (31 Ağustos (August)-06 Eylül (September) 2018 Kocacık-Jupa/Struga Mecedonia), b.y.y.
- Koyuncu Okca, A. ve Ertürk, D. (2018). “Deve Güreşlerine Bağlı Olarak Sürdürülen Geleneksel Meslekler-Sustained Traditional Professions Related to Camel Wrestling”, II. Uluslararası Selçuk-Efes Devencilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler-Second International Selçuk-Ephesus Symposium on Culture of Camel-Dealing And Camel Wrestling Social Science, Cilt-Volume: 1, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.
- Olgun, H. (2016), “İbadet, Ritüel ve Kurban”, Milet ve Nihal, 13 (2), doi: 10.17131/milel.284848.
- Özdemir, N (2012). Kültür Ekonomisi ve Yönetimi Seçki, Hacettepe, Ankara.
- Rappaport, R. (1999), Ritual and Religion in the Making of Humanity, Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology, Printed in the United Kingdom at the University Press, Cambridge.
- Solmaz, A. O. (2013), “Söz Varlığımızda Deve”, Deve Kitabı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Erkan Demir, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.
- Roux, J.P. (2012), Eski Türk Mitolojisi, BilgeSu Yayınları, Ankara.
- Şanlı, S. (2018a), “Devencilik Kültüründe Havut, Havutçuluk ve Havut Ustaları”, Yörük ve Kültürü ve Zanaatları, Editörler: Devrim Ertürk, Süleyman Şanlı, Çizgi Kitapevi, Konya.

- Şanlı, S. (2018b), “Bir Geleneğin Son Temsilcileri: Havut Ustaları ve Havutçuluk-Last Representatives of a Tradition: Havut, Craft of Havut and Havut Craftsmen”, II. Uluslararası Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler-Second International Selçuk-Ephesus Symposium on Culture of Camel-Dealing And Camel Wrestling Social Science, Cilt-Volume: 1, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.
- Talas, M. (2005). “Tarihi Süreçte Türk Beslenme Kültürü ve Mehmet Eröz’e Göre Türk Yemekleri-Turkish Nourish Culture in The Historical Process And According To Mehmet Eröz Turkish Meals”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 18.
- Tezcan, M. (2008). Kültürel Antropoloji, Maya Akademi, Ankara.
- Uygur, H. K. (2016). “Necati Cumalı’nın Yenilmeyen Hikâyesinin Geleneksel Deve Güreşleri Açısından Değerlendirilmesi-Assesment Of Necati Cumalı’s Epic Story Regarding Tradational Camel Wrestling”, I. Uluslararası Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyum Bildirileri Sosyal Bilimler (17-19 Kasım 2016 Selçuk-İzmir)-First International Selçuk-Ephesus Symposium on Culture of Camel-Dealing and Camel Wrestling Social Science (19-19 November 2016 Selcuk-İzmir), Cilt: 1, İzmir.

Kaynak Kişi Künyesi

- K1: A. C. 1946 doğumlu, Çiftçi-Sarayköy Belediyesi Eski Başkanı, Orta Okul Mezunu, Sarayköy/Denizli, 05.11.2017 tarihli görüşme
- K2: D. E. 1978 doğumlu, Deveci, Üniversite Mezunu, Selçuk/İzmir, 02.02.2019 tarihli görüşme.
- K3: M. A. 1965 doğumlu, Çiftçi, İlkokul Mezunu, Muğla, 10.02.2018 tarihli görüşme.
- K4: M. U. 1982 doğumlu, Havutçu, Lise Mezunu, Çine/Aydın, 08.09.2017 tarihli görüşme.
- K5: C. K. 1952 doğumlu, Hayvancı, İlkokul Mezunu, Fethiye/Muğla, 18.04.2019 tarihli görüşme.

Metin içerisinde kullanılan fotoğraflar Ayşegül KOYUNCU OKCA arşivine aittir.